
Salò: agónia és extázis

Mimmo Franzinelli Az Olasz Szociális Köztársaság története 1943–1945 (Storia della Repubblica Sociale Italiana 1943–1945) című nagymonográfiája a Salò-i Köztársaságról szóló, immár megszámlálhatatlanul sokadik könyv *Renzo De Felice, Indro Montanelli és Mario Cervi, Claudio Pavone, Giorgio Bocca, Gianni Oliva, Mino Monicelli, Silvio Bertoldi, Ray Moseley, Mino Caudana és Arturo Asante, Mario Avagliano és Marco Palmieri, Cecilia Nubola* és mások művei mellett, melyeknek java része szerepel is a kötetvégi bőséges jegyzetapparátusban (539–596. o.). A téma a jelek szerint kimeríthetetlen, nem szűnik vonzani kutatókat, kiadókat, olvasókat. A salò-i náci bábállam ugyanis „a huszadik századi Olaszország történetének legnyugtalanítóbb időszaka” nem csupán „a fasiszta-republikánus kormány által segített német megszállás, az Ellenállás elnyomása, az ország termelési erőinek kizsákmányolása, a zsidóüldözés” (IX. o.) miatt volt: egy sajátos „emlékezetháború” (*guerra della memoria*, 192. o.) teszi kétszeresen „maivá”, időszerűvé. Franzinelli műve a második világháború mellett ennek a vértelen „háborúnak” is dokumentálója. Nem tárgyilagos kívülállóként: a szerző állást foglal a politikai-szellemi-historiográfiai jobbratolóddással szemben, bírálja a sajátosan értelmezett „nemzeti megbékélés” megszépítő „kiegyenlítősdijét” (178. o.), többször is vitatja *Giampaolo Pansa* népszerű „revizionista” munkáinak alaptézisét, „a legyőzöttek vérének” áldozati retorikáját, a „partizánkegyetlenség”, az Ellenállás és a Felszabadítás „perbe fogását” (178., 434., 526. o.). Mindazonáltal szintézise korántsem pusztán egy történészvita állomása. Összegzés a korábbi szakirodalomhoz képest szükségszerű átvételekkel és átfedésekkel, ugyanakkor újonnan feltárt dokumentumok (például Mussolini sze-

retője, „Claretta Petacci archívuma”, X. o.) felhasználásával és – legalábbis részben – új csomópontok kijelölésével.

Franzinelli Salò-képét általános érvénnyel jellemzi az egyik alfejezet címe: „Az Olasz Szociális Köztársaság erőszak és tehetetlenség között” (472. o.). Ugyanígy a vezérről, Benito Mussolini-ról rajzolt arcképét is. Bemutatja, mennyire igaza volt a Ducénak, amikor önmagát ismételten „járkáló hullának” minősítette (12. o.). Hitler egykori példaképéből a Führer Quisling-szerű (21. o.) bábja lett, amiképpen tegnapi birodalmából félországnyi pseudoállam. Ez azonban nem csökkenti vagy kérdőjelezi meg a formálisan „szövetséges”, valójában kollaboráns-helytartó másod-diktátor (114. o.) felelősségét, bűnösségét. Az uralma ellen fellázadt veje, Galeazzo Ciano kivégzésétől a csekély, harmincezres lélekszámú zsidóság tömeggyilkos üldözéséig (68–80., 409–471. o.) megannyi büntett példázta a nyilvánvalóan vereségre, megsemmisülésre ítélt bábrezsim pusztító és önpusztító, kétségbeesett és irracionális ámokfutását. A „repubblichinóknak” csúfolt utó-fasiszták legvadabb rémtetteiket, legborzalmasabb gyilkosságaikat akkor követték el, mikor háborús vereségük már elkerülhetetlenné és számukra is egyértelművé vált, amikor a szövetséges előrenyomulással szemben nem bírtak erőt felmutatni, csakis a partizánok megkínzásával és kivégzésével, a polgári lakosság, az ellenzékiek, az üldözött kisebbségek terrorizálásával élhették ki frusztrációjukat és kelthették a hatalmasság illúzióját (313–408. o.).

A vérengzések elkövetői szélsőségesen ellentmondásos módokon végeztek. Junio Valerio Borghese, „a köztudatba csoportos akasztások, kínzások és agyonlövések révén bevonult” X Mas terrorbanda parancsnoka annyira megúsza, hogy az ötvenes években szélsőjobbos (MSI) politikus lett, sőt 1970-ben államcsínyt is megkísérelt, hogy aztán napjait spanyolországi száműzetésben fejezze be 1974-ben (327–337. o.). Aurelio Spadoni, a Muti Légión (*Legione „Muti”*) alvezére, aki nem átallotta magát egy fogoly kínvallatása közepette lefényképeztetni, a demokratikus Olasz Köztársaságban „a neofasizmus egyik ikonja lett” (353–360. o.). A Fekete Brigádok (*Brigate Nere*) „sorozatgyilkos és -kínzó” vezérei közül az egyik, Livio Fa-

loppa (Borghesehez hasonlóan) a francoista Spanyolországba menekült, a másikat, Vito Spiottát megtorlásul föbe lötték (361–369. o.). Akárcsak Felice Fiorentini önkinevezett „ezredes”, falvak felégetőjét, akit előtte csaknem meglincseltek, s egy ketrechen mutogattak mint „vadállatot” (372–373. o.). A saját kezűleg is gyilkoló Mario Carità kínzómaster („nem elmebeteg, se nem szadista, hanem megszállott fasiszta”) a felszabadítókkal vívott tűzharcban esett el (373–376. o.). A kábítószer-élvező, nőket is kéjjel megkínzó és megölő Koch Bandát (*Banda Koch*) maguk a salòi hatóságok is feloszlatták, a névadó Pietro Koch-ot bebörtönözték, az összeomlás után antifasiszták kivégzőosztaga végzett vele – a fiatal, pályakezdő filmrendező, Luchino Visconti kamerája előtt (376–380. o.). Az önkéntes-kiegészítő „fasiszta katonanők ritkán részesültek kegyelemben, sőt, a férfiaknál több erőszakosságot kellett elviselniük, amit – ideológiai okok mellett – a férfi-szexizmus motivált” (380–389. o.). A kollaboráns katolikus papok közül a ferences „Eusebio atya” Argentínába menekült, a kapucinus Fra Ginepro da Pompeianából „klerikálfasiszta” kultuszfigurát csináltak követői, don Calcagno, a *Crociata Italica* (Olasz Keresztesháború) című lap főszerkesztője az „Istenben és Hitlerben hívó”, szakadárként a pápa által kiátkozott plébános, partizánbosszúnak esett áldozatul (399–408. o.) Akárcsak Goffredo Coppola bolognai rektor (521. o.) és vele körülbelül tízezer fasiszta, kollaboráns, akikhez képest a bírói ítélettel kivégzettek száma (91) éppúgy elenyésző volt, mint francia sorstársaikhoz viszonyítva. A Togliatti-féle amnesztia esetenként elképesztő „szivacstörlése”, tömeggyilkosok megmenekülése ennek fényében értelmezendő (524–534. o.).

Kultúrtörténész számára különösen érdekes a *Kultúra és propaganda* című VI. fejezet, abban is főleg „négy salòi értelmiségi” sorstörténete. Giovanni Gentile filozófus egyetemi tanárt partizánmerénylők gyilkolták meg; Filippo Tommaso Marinetti futurista irodalmár haláláig hűséges maradt „a Benito Mussolini politikai-katonai géniusza által vezetett, a Nagy Németországgal és a Nagy Japánnal szövetséges Olaszországhoz”; az amerikai költőt, Ezra Poundot háborús és antiszemita uszításai miatt hazaárulásért hosszú esztendőkre elmeagyógyintézetbe zárták, ahonnan kiszabadulva szintén végnap-

jaiig dicsőítette „Bent”, azaz Benitót; a „tradicionalista” bölcsele, Julius Evola a legszélsőségesebb rasszista náci-fasizmust hirdette Salò előtt, alatt és után (237–312. o.). Ma Magyarországon divatos szerző, rajongó hívekkel.

Mimmo Franzinelli: *Storia della Repubblica Sociale Italiana 1943–1945* [Az Olasz Szociális Köztársaság története 1943–1945], Laterza, Bari–Roma, 2020. 620 o.

Madarász Imre